

prævaleret, si legitimum crearet titulum aliquid in omni mutuo supra sortem percipiendi, siquidem materiam legis divinæ auferret et finem ejus impediret.

4º Non minus falso asseritur legislatorem habuisse voluntatem auctarii dominium transferendi : hæc enim voluntas nullo fundamento adscribitur viris qui, ex communi persuasione agentes, toti fuerunt in ipso auctario determinando, et neutiquam cogitaverunt de dominio ejus transferendo. Ergo.

Hinc Congreg. S. Officii, 11 mart. 1704, duo damnavit opera, in quibus vis purgandi usuras legibus civilibus tribuebatur.

Eamdem tuentur sententiam præclari jurisperiti, inter quos *Domat* et *Pothier*. Ipse *Grotius* ait : « Lex impunitatem dare potest, non vero jus. »

Circumstantiæ quidem nunc eædem non sunt ac olim : sed non ideo eliditur vis testimoniorum a nobis allatorum quæ argumentis adversariorum expresse opponuntur. Numquid supponi potest SS. Patres non nisi phantasmata aggressos vel ambigüe tantum circa hoc punctum locutos fuisse ? Veteres feneratores leges civiles invocabant : quomodo refelli potuissent si tunc exstitisset persuasio auctoritatem civilem habere potestatem hujusmodi titulum instituendi ?

Si ergo argumenta rationis expendantur, non videntur argumenta ex auctoritatibus deprompta elidere, et concludendum est legem civilem non nisi permittere lucrum ex mutuo perceptum et limites ejus determinare ad vitandum majus malum.

Tales sunt duæ auctorum sententiæ circa præsentem quæstionem. Posteriori ut probabiliori adhæsimus et adhæremus, præsertim ob majores quæ adducuntur auctoritates. Fatendum est tamen gravia esse momenta ad tuendam priorem allata. Non citius ergo inter utramque pronuntiandum est, nec inquietandi sunt qui priorem sequuntur in praxi, testimantes bona fide illam veriorem esse. Eo sensu judicatum est Romæ, ut videbitur ex variis responsis in articulo sequenti referendis.

ARTICULUS QUARTUS.

DE REGULIS IN PRAXI CIRCA MUTUUM ET USURAM
SEQUENDIS.

In universa theologia morali nulla fuit unquam quæstio majoris momenti et magis agitata : omnes quidem fatentur dari usuram lege divina et naturali prohibitam atque obligationem restituendi inducentem. Sed mirum est quam varie, in ultimis præsertim temporibus, opinati fuerint doctores et confessarii, et quot angustiis vexatae fuerint conscientiæ fidelium, maxime in Gallia. Multi et pluribus vicibus scripserunt Romam, ad summum Pontificem, ad sacras Congregationes S. Officii et S. Pœnitentiariæ, ad cardinales, ad insigniores theologos, et frequenter aut nullum obtinebant responsum, aut ad epistolam encyclicam Benedict. XIV, *Vix pervenit*, simpliciter remittebantur. Quædam tandem prodierunt respensiones, quæ non sunt quidem judicium definitivum, sed nihilominus faciliores tradunt agendi regulas. Eas quoad substantiam hic referendas esse duximus, deinde nonnullas addemus annotationes.

Decisiones ad usuram spectantes.

1º Quædam mulier Lugdunensis sua capitalia quibusdam tradiderat, ut ex illis fructus juxta taxam a lege civili præscriptam perciperet : ipsius director absolutiōnem ei denegavit, donec fructus sic perceptos restitueret, et a percipiendis abstineret. Re ad Em. car. *Galetti* exposta, ipse a S. Cong. S. Officii quæsiit, 1º an dicta mulier ad restitutionem perceptorum fructuum esset obligata ; 2º an duntaxat postquam ejus bona fides desierat ; 3º quandonam cessatio bonæ fidei locum haberet ; 4º an sufficeret de ea audivisse, etiamsi loquentis opinio non fuisset adoptata. S. Cong. decrevit, die 3 julii 1822, quod responsa ad casus propositos tempore opportuno oratrici darentur : interea eam, restitutione non peracta, a con-

fessario sacramentaliter absolví posse, dummodo vere parata eset stare mandatis.

2º Episcopus Rhedonensis eidem sanctæ Cong. exposuit, anno 1830, eamdem non esse confessariorum suæ diœcesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data; de sensu epistolæ *Vix pervenit* acriter disputari; ex utraque parte momenta afferri ad tuendam eam quam quisque amplexus erat sententiam tali lucro faventem aut contrariam. Inde nasci querelas, dissensiones, denegationem sacramentorum plerisque negotiatoribus isto ditescendi modo adhærentibus, et innumera damna animarum: inter confessarios, nonnullos pœnitentes de istius modi lucro consulentes ab eo deterrire, et si videant eos in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus perseverare, sub prætextu quod hæc opinio multos habeat patronos, nec a Sancta Sede fuerit condemnata, eosdem absolvere, modo promitterent se filiali obedientia obtemperaturos judicio summi Pontificis, si intercederet, qualemcumque eset; et si pœnitens non confiteretur de tali lucro et videretur in bona fide, eum nihilominus absolvere nulla interrogatione facta, quando timent ne admonitus restituere aut tali lucro cessare recusaret. Petuit itaque:

1º Utrum posset horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare; 2º utrum alias confessarios rigidores ipsum adeantes consulendi causa hortari posset, ut istorum agendi rationem sequerentur donec Sancta Sedes expresse ea de quæstione judicaverit.

S. Cong. ex andentia summi Pontificis Pii VIII, *audita relatione superiorum dubiorum, una cum voto eminentissimorum cardinalium inquisitorum generalium, respondit, die 18 aug. 1830, ad primum non esse inquietandos, et ad secundum, provisum in primo.*

3º D. Denavit, presbyter societatis S. Sulpitii, in seminario Lugdunensi theologiae professor, ad sacram Pœnitentiariam recursum habuit, eique exposuit, die 25 maii 1830, quod super cuncta dubia circa materiam proposita ipse pro omni responsione semper remittere soleret

ad doctrinam S. P. Bened. XIV, addens hanc doctrinam revera sat claram et perspicuam esse pro iis qui bona fide eam perscrutari volunt;

Sed quosdam esse presbyteros qui contendunt *licitum esse percipere auctarium 5 pro 100 solius vi legis, absque alio titulo vel damni emergentis, vel lucri cessantis, quia, inquit, lex principis est titulus legitimus cum transferat dominium auctarii sicut transfert dominium in præscriptione.*

Orator subjungebat sibi videri legem divinam et legem ecclesiasticam, quæ usuras prohibit, sic prorsus annihilari, seque, existimantem nullo pacto licitum esse recedere a doctrina Bened. XIV, absolutionem sacramentalē denegare presbyteris qui contendunt *legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis,* atque sacram Pœnitentiariam humiliter supplicabat ut sequentia dubia solveret: 1º *Utrum possit in conscientia denegare absolutionem præfatis presbyteris;* 2º *utrum debeat.*

Sacra Pœnitentiaria, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit: Presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos quoadusque Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjecere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento Pœnitentie.

Datum Romæ, in Pœnitentiaria, die 16 sept. 1830, etc.

Idem professor ad sacram Pœnitentiariam iterum scripsit die 24 septembribus 1830, asserens se responso ejus humiliter acquiescere.

Attamen, aiebat, salvo sacræ Pœnitentiariæ responso præfato, consultis auctoribus probatis, et attenta doctrina omnium seminariorum Galliæ, ac præsertim eorum quæ a presbyteris congregationis S. Sulpitii diriguntur, sententia quæ rejicit titulum legis civilis tanquam insufficientem videtur longe probabilior, securior et sola in præxi tenenda, donec Sancta Sedes definierit.

Quapropter fidelibus qui a me consilium petunt utrum

possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum a theologis communiter admissum, præter titulum legis civilis, respondeo eos non posse præfatum auctarium exigere, et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter denego absolutionem iis qui, perceptis hujusmodi usuris, id est vi solius tituli legis, nolunt restituere.

Queritur 1º utrum durius et severius me habeam erga hujusmodi fideles; 2º quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec Sancta Sedes definitivam sententiam emiserit?

Responsum.

Sacra Pœnitentiaria, perpensis dubiis quæ ab oratore propomuntur, respondet:

Ad primum, affirmative: quandoque, ex dato a sacra Pœnitentiaria responso, liquet fideles hujusmodi, qui bona fide ita se gerunt, non esse inquietandos.

Ad secundum, provisum in primo: unde orator priori sacra Pœnitentiaria responso sub die 16 septembri 1830, sese in praxi conformare studeat.

Datum Romæ, die 11 nov. 1831.

4º Eodem sensu sacra Pœnitentiaria respondit die 15 augusti 1831 episcopo Veronensi.

5º Episcopus Vivariensis, responsione ad episcopum Rhedonensem sibi cognita, plures subjicit observationes S. Congreg. S. Officii quæ per decretum diei 31 aug. 1831, a S. P. Greg. XVI approbatum, respondit provisum esse in decretis feriæ IV, 17 augusti 1830, et danda esse decreta.

Porro in his decretis statuitur 1º confessarium dengare non posse absolutionem presbyteris qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem aliquid percipiendi supra sortem, donec Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjecere; 2º non inquietandum esse confessarium qui, licet Bened. XIV et aliorum SS. Pontificum decisiones de usura noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito, per-

cipi posse, praeter sortem, lucrum 5 pro 100, etiam ab iis qui nullum omnino alium, præter quam legem civilem, titulum mutuo extrinsecum habent; nec eum qui in bona fide dimittit penitentem ex mutuo lucrum lege taxatum, absque alio titulo extrinseco, exigentem, dummodo ipse et penitens parati sint stare mandatis Sanctæ Sedis; 3º hæredes hominis qui ex pecuniis mutuo datis lucrum lege determinatum perceperat ab omni reparatione exemptos se existimare posse, donec Sancta Sedes definitivam emiserit decisionem, cui parati sint obedire; 4º episcopum hortari posse rigidiores confessarios ipsum consulendi causa audeentes, ut aliorum hac in materia benignorum, qui videlicet putant lucrum lege taxatum ex mutuo percipi posse, aut saltem penitentes non esse inquietandos, agendi rationem sequantur, donec Sancta Sedes expressum ea de quæstione judicium ferat.

6º S. Officium pariter respondit, per decretum diei 31 augusti 1831, a S. P. Gregorio XVI die 7 septembri 1831 approbatum, ad quæsita capituli collegiatæ Locarnensis in Italia, non inquietandos esse, dummodo parati sint stare mandato Sanctæ Sedis, canonicos aliosve beneficiarios qui capitalia suas dotes constituentia tribuunt personis *solvabilibus*, hypothecas sufficietes præbentibus, et nihilominus interesse 4 aut 5 pro 100 exigunt, et eam decisionem extendi posse ad ecclesiæ, monasteria, pia loca, pupillos, et alias personas quæ in similibus constituantur circumstantiis, nempe opus habent fructibus ex pecunia provenientibus ut honeste sustentari possint.

7º Sacra Pœnitentiaria a D. Avvario, theologiae doctore et regio professore Pinerolii, die 22 januarii 1832, consultata, respondit die 16 februarii ejusdem anni se opportunitum censuisse ad illum transmittere *resolutiones alias datas ad quædam dubia circa usuras*, et ei transmisit responses supra recensitas. Eodem modo respondendum esse voluit die 23 novembri 1832 Aquensi episcopo, a Sancta Sede petenti normam circa varias quæstiones quæ de usura diversimode ab auctoribus definiuntur, idque pro quiete tam fidelium quam confessiorum.

Episc. Atrebensis exposuerat S. Poenitentiarie quosdam suae dioecesis confessarios absolvere poenitentes qui mutuum exercent cum firma persuasione legem civilem legitimam creare titulum aliquid supra sortem exigendi; absolutionem vero denegare iis qui, re minime perpensa nec consilio a viro capaci petito, 5 pro 100 exigunt, absque titulo a theologis admisso: petierat an severior habenda esset eorum agendi ratio? S. Poenit. respondit, die 6 junii 1834: Provisum esse per decreta S. Inquisitionis, in quibus semper supponitur bona fides, addens: In reliquis consulat (episcopus) probatos auctores, aut adeat peritos theologos.

Episcopus Vivariensis ad Sanctam Sedem de novo recurrit anno 1835, exposuit quosdam suae dioecesis sacerdotes in publicis concionibus praedicare licitum esse auctarium lege ex pecunia mutuo data exigere, nullam faciendo mentionem de clausula, modo sint parati, etc., et petit an hi sacerdotes essent improbandi. Card. di Gregorio respondit, die 7 martii 1835, hos sacerdotes sua potius quam Sanctae Sedis placita exponere, et ideo probari non posse, quia privata auctoritate definitiunt quæstionem quam Sancta Sedes nondum voluit definire.

Episcopo Niceensi sciscitanti an poenitentes qui moderatum lucrum, solo legis titulo, ex mutuo dubia vel mala fide perceperant, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis Sanctae Sedis, S. Poenitentiaria, die 17 januarii 1838, respondit affirmative, dummodo parati sint stare mandatis Sanctae Sedis.

Plures aliæ decisiones gravis momenti legi possunt in Rit. Bellicensi, t. I.

Notanda.

4º Nullum moveri potest dubium circa dictarum resolutionum authenticitatem: earum quæ ad episcopum Rhedonensem directæ sunt vidimus instrumenta au-

thentica. Archiepiscopus Taurinensis omnes collegit, easque imprimendas curavit cum omnibus authenticitatis characteribus.

2º Praefatae resolutiones licet a summis Pontificibus Pio VIII et Gregorio XVI approbatæ et sibi perfecte concordes, definitivam non continent Sanctæ Sedis decisionem, ut patet ex earum forma, natura et terminis. Attamen qui consuetam agendi rationem Ecclesiae Romanæ norunt, persuasum habere debent Sanctam Sedem contrarias decisiones nunquam edituram esse.

3º Positis hujusmodi resolutionibus, unusquisque protest tuta conscientia rigorosam opinionem circa lucrum ex mutuo proveniens et lege taxatum in speculatione defendere ut probabiliorem et securiorem; sed adversam damnare non potest ut doctrinæ catholicæ contrariam, nec restitutionem sub denegatione absolutionis exigere ab iis qui parati sunt judicio Sanctæ Sedis se submittere.

4º Cum nulla sit ratio judicandi talem restitutionem aliquando praescribendam esse, arbitramur poenitentes in bona fide existentes de hoc non esse interrogandos, si prævideatur eos admonitos non futuros esse paratos mandato Sanctæ Sedis obtemperare, quia tunc monitio ad nihil prodasset et multum obasset.

5º Nunc igitur, quoad proximam, restitutionem lucri legalis ex mutuo percepti non præscribimus, neque exigimus ut qui contractus mutui cum stipulatione lucri lege taxati jam inierunt, eos irritent, aut a perceptione lucri cessent, modo parati sint judicio definitivo Sedis Apostolicae se subjecere, et frequenter eos nulla interrogatione vexamus, ne saluti eorum noceamus. Unica igitur restat difficultas, scilicet quid dicendum sit iis qui petunt an tuta conscientia mutuum eligere possint tanquam viam fructum ex pecuniis suis percipiendi. Si aliam viam certo licitam habere possent, eos hortaremur ad illam potius eligendam, et tamen id exigere nollemus, si persuasum haberent se, mutuum præferendo, non peccaturos, sive quia ipsi, rationibus hinc et inde persensis, convictionem obtinuerunt, sive quia aliorum

exemplo et argumentis in bona fide constituti sunt. Imo communiter hujusmodi homines nunc arbitrio suo relinquuntur.

Si vero de iis agatur qui aliam viam non habent et fructibus ex pecunia sua provenientibus indigent, durius nobis a fortiori videretur eos a tali collocatione prohibere; nam inde sequeretur eos deterioris futuros esse conditionis quam cæteri homines præcise ob suam pietatem, simplicitatem, bonam fidem et docilitatem. Itaque, licet sacrarum Congregationum responsiones et decreta huc usque non pergant, ex firma convictione existimamus æquitatem postulare ut hujusmodi personæ a mutuo cum *interesse* legali non prohibeantur, modo sint paratae ultimæ Sanctæ Sedis decisioni, si interveniat, obtemperare.

6º Doctrina Ecclesiæ et notanter Encyclicæ Benedicti XIV circa usuram manet inconcussa; in eo enim consistit ut nihil percipiatur ex mutuo vi mutui: at præfatae decisiones et resolutiones supponunt aliquem existere titulum ipsi mutuo extrinsecum, quamvis theologi non sint concordes in eo assignando: alii nempe dicunt legem civilem dominium auctarii in mutuantem transferre, eo modo quo rerum dominium ex uno in aliud transfertur per legitimam perscriptionem; alii, circumstantias esse mutatas et bonum publicum absolute exigere ut in præsenti statu moderatum lucrum ex mutuo, quod charitate non debetur, percipi possit; usuram vero lege divina prohibitam in eo consistere ut lucrum excessivum, vel ex mutuo charitate debito percipiatur. Alii ultroneum ac mutuum totius societatis generatim consensum invocant; constat enim mutuantes et mutuatarios, præsertim eos qui modo pecunia abundant, et modo indigent, multo magis velle ut lucrum moderatum ex mutuo perceptum sit licitum quam prohibitum: sic ubique et palam fere omnes confitentur: porro unusquisque de rebus suis prout sibi libuerit disponere potest. Alii consuetudinem in orbe catholico fere ubique receptam, etiam apud homines timoratæ conscientiæ, afferunt tan-

quam titulum sufficientem. Alii alias exponunt rationes, ut D. de la Luzerne, Mastrosini, etc.

Insuper addi posset quod si, in præsenti rerum ordine, mutuum cum moderato lucro bonis Christianis non permetteretur, paulatim accideret omnia capitalia ab eis ad alios minus timoratos transitura esse: nam timorati a mutuo cum *interesse* legali refugientes, sunt parvi numero: mutuum ab aliis obtainere non possunt absque legali *interesse*: et si pecuniam habeant, eam mutuo dare non possent, ex hypothesi, cum stipulatione lucri. Ergo ingens paterentur discrimen et brevi ad completam deducerentur ruinam. Unde commune pro ipsis, ex circumstantiarum mutatione, nascitur damnum emergens aut periculum damni emergentis, sicque salva Ecclesiæ doctrina circa usuram prohibitam, sufficiens nunc datur ratio lucrum lege taxatum ex mutuo charitate non debito exigendi.

Saltem negari non potest hanc opinionem rationibus non spernendis esse fundatam, a multis Pontificibus, piis confessariis et doctoribus catholicis probatam, et in praxi fere ubique receptam: si autem confessarius indebitam restitutionem temere præscribens, damnum pœnitentis reparare teneatur, ut communiter docent theologi, similiter et qui pœnitentem ad se cum fiducia recurrentem a lito lucro retrahit.

His omnibus momentis ducti, firmiter persuasum habemus lucrum lege taxatum ex mutuo charitate non debito nunc prohibendum non esse, ac timoratos sapienter esse dirigendos, ne sua simplicitate et nimia confessarii rigiditate detrimentum patiantur.

7º Cum autem duplex sit taxa legis, alia exsurgit quæstio, quandam scilicet liceat petere 6 pro 100, uti permittitur pro mutuis commerciis. Hæc enim mutua non satis clare definiuntur, nec semper *materia civilis a materia commercii* facile discernitur. Nos autem censemus eum qui pecuniam suam retrahit e commercio ut tribuat alteri petenti, vel duos negotiatores rem inter se habentes 6 p. 100 exigere posse. Si privatus tribuat negotiatori

pecuniam in ejus commercio impendendam, plures dicunt 6 pro 100 exigi posse propter pericula commercii, lucrum majus mutuatarii, et quia tale mutuum vulgo dicitur *prêt de commerce*. Hæc sententia nobis probabilis videtur. Eam tamen non admitteremus, si dicta pecunia assecurata fuisset, et in eo casu non nisi 5 pro 100 permetteremus.

8º Interea definitivum Sanctæ Sedis humiliter exspectamus judicium, cui parati sumus ex totis præcordiis obtemperare.

CAPUT OCTAVUM.

DE CENSU, CAMBIO ET SOCIETATE, UBI ETIAM DE TRIPLO CONTRACTU.

De his tribus contractuum speciebus in totidem dicimus articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

DE CENSU (*Rente*).

Census sic dicitur a *censeo seu cestimo*, quia bona ci-vium olim aestimabantur, ut cum debita proportione tributa principi solverentur; unde tributa ipsa census vocabantur, sicut videtur, Matth. xxii, 17: *Licet dari censem Cæsari an non?* Recte autem definitur: *Jus annuam pensionem ex re vel persona frugifera percipiendi*. Nomine census (*rente*) quandoque intelligitur ipse contractus dans jus ad pensionem et saepius quotitas singulis annis solvenda. Qui ad solvendam pensionem se obligat dicitur *censuarius*, vel *debitor* aut *census vendor*; qui vero jus ad illam percipiendam acquirit, vocatur *censualista*, *creditor*, *emptor* census.

Dicitur 1º *jus annuam pensionem*, etc.; *censualista* enim substantiam rei non emit, nec proinde illius fit propriarius, sed tantum quodam modo usfructuarius: imo

fructus rei proprie non emit, bene vero jus ad eos percipiendo: porro magnum est discrimen inter utrumque, emere fructus et emere jus ad fructus; si enim fructus emerentur, omnes in globo per fictionem considerari deberent, et pretium valorī illorum æquale dari deberet: at illud impossibile est præsertim in censu perpetuo, si-cut impossibile foret omnes fructus agri in perpetuum sic per fictionem collectos aestimare; e contra jus ad fructus annuos est quid hic et nunc existens, et juxta prudenter hominum judicium aestimabile. Ergo.

Dicitur 2º *de re*, etc. Res autem illa potest esse vel mobilis, ut greges, vel immobilis, ut ager.

Dicitur 3º *vel de persona frugifera*; non ipsa venditur persona, nec proprie ipsius labor vel industria, sed tan-tum jus ad pensionem annuam ex labore vel industria ejus percipiendam.

Census in genere dividitur in reservativum et consignativum. Reservativus (*rente foncière*) est pensio annua in pecunia vel in fructibus percipienda, quam aliquis sibi reservat in re cujus dominium alteri transfert, sive donatione sive venditione, v. g.: do tibi agrum meum sub conditione quod quindecim modios trifici vel quinquaginta francos quotannis mihi solvas.

Census consignativus (*rente constituée*) est jus quod, mediante pretio, quis acquirit annuam percipiendi pensionem ex re vel persona alterius, v. g.: mille francos tibi trado, ut quinquaginta francos singulis annis mihi retribuas. Consignativus appellatur, quia censuarius jus illud censualistæ consignat.

Census etiam dividitur: 1º in realem, personalem et mixtum; 2º in perpetuum et temporarium; 3º in redimibilem et irredimibilem; 4º in pecuniarium et fructuarium.

Census *realis* ille est qui constituitur in re aliqua frugifera mobili vel immobili, ex qua annualis pensio solvenda est; illam immediate afficit, eamque semper sequitur, donec legitime redimatur, vel destruatur res in qua constituitur.